บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ณ ปัจจุบันสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากต่างชาติและความเจริญก้าวทางเทคโนโลยีหน้าต่างๆ จนทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงความเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจนคือ งานสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถสะท้อนถึงภาพรวม วัฒนธรรม เอกลักษณ์ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้น จากการพัฒนาดังกล่าว มีอิทธิพลและส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมวัดในพระพุทธศาสนาและมีทิศทางของการพัฒนารูปแบบของวัดเปลี่ยนแปลงไปจากขนบธรรมเนียมและประเพณีเดิม

แต่เนื่องจากสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก มีการสร้างวัดเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนภายในชุมชน จากขนบธรรมเนียมและประเพณีนี้ ส่งผลให้มีความต้องการสร้างวัดเพิ่มขึ้นในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ปัจจุบันกระบวนการและขั้นตอนการสร้างวัด เริ่มตั้งแต่การขออนุญาตการออกแบบ การก่อสร้าง การดูแลรักษาทางด้านกายภาพ การบูรณปฏิสังขรณ์ ในปัจจุบันหน่วยงานและผู้ที่มีหน้าที่ดูแลเกี่ยวข้องในขั้นตอนการดำเนินการ และผู้มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับความศรัทธาของประชาชนที่มากขึ้นเมื่อเทียบกับจำนวนของวัดที่ต้องการสร้างใหม่ ส่งผลให้การดูแลไม่ครอบคลุมทั่วถึง และเกิดปัญหาในขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าในระหว่างขั้นตอนและกระบวนการออกแบบและก่อสร้าง ซึ่งเป็นปัญหาในส่วนของการบริหารจัดการโครงการเริ่มตั้งแต่การเริ่มต้นโครงการ ช่วงของการออกแบบและก่อสร้างโครงการ และการดำเนินโครงการตามขั้นตอนต่างๆดังนี้ ปัญหาในขั้นตอนของการขออนุญาตเช่น ปัญหาเรื่องความซ้ำซ้อนของหน่วยงานที่รับผิดชอบ การปฏิบัติงานล่าช้า การดูแลงานที่รับผิดชอบไม่ทั่วถึง ปัญหาในขั้นตอนของการออกแบบและก่อสร้าง ในเรื่องของความปลอดภัยและโครงสร้าง และเรื่องรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะปัญหาในเรื่องของการออกแบบและก่อสร้าง ซึ่งในปัจจุบันอาคารทางศาสนา วัดวาอาราม ได้รับการยกเว้นไม่ต้องไม่ต้องขออนุญาตก่อสร้าง ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 9 ข้อ 1 (4) ออกความตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ซึ่งให้อำนาจรัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงยกเว้น ผ่อนผันหรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติดังกล่าว และในปัจจุบันยังไม่มีการออก

กฎหมายมาใช้ควบคุมอาคารทางศาสนาโดยเฉพาะ ขั้นตอนกระบวนการในปัจจุบันจึงเป็นเพียงการส่งแบบเพื่อแจ้งให้ทราบเท่านั้น ทำให้เกิดช่องว่างของกฎหมาย เช่น ปัญหาเรื่องการดำเนินการล่าช้าซ้ำซ้อน ปัญหาในเรื่องรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การก่อสร้างในเรื่องของความปลอดภัยและโครงสร้าง การออกแบบและการใช้สอยผิดประเภท การออกแบบไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและลักษณะสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การออกแบบไม่สอดคล้องตามพุทธบัญญัติและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และการนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพุทธศาสนามาใช้อย่างไม่ถูกต้อง และปัญหาเรื่องการจัดการการใช้พื้นที่ซึ่งในระยะหลังมักพบปัญหาทางด้านพาณิชยกรรมปัญหาเหล่านี้ถือว่าเป็นปัญหาที่เริ่มจะเกิดขึ้นกับวัดในพระพุทธศาสนาและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น และยังไม่สามารถแก้ไขได้

ซึ่งปัญหาดังที่กล่าวมานี้ควรจะได้รับการศึกษาและค้นคว้าอย่างละเอียดเพื่อให้เข้าถึงปัญหาและสาเหตุของการเกิดปัญหาอย่างแท้จริง และนำข้อมูลดังกล่าวนี้มาสรุป รวบรวม วิเคราะห์เพื่อเสนอแนะแนวทางลดและแก้ไขการเกิดขึ้นของปัญหาดังกล่าว ในรูปแบบของแนวทางการจัดการโครงการออกแบบและก่อสร้างวัดใหม่ที่เหมาะสมกับสภาวะในปัจจุบันของสังคม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของกระบวนการออกแบบและก่อสร้างวัด ทั้งกรณีเป็นวัดใหม่และวัดเดิมที่มีการสร้างอาคารเสนาสนะหรือสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นในเขตวัด
2. เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการแต่ละขั้นตอนในการออกแบบและก่อสร้างวัด
3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดปัญหา
4. เสนอแนะแนวทางการลดและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
5. เสนอแนะแนวทางการจัดการโครงการออกแบบและก่อสร้างวัดที่เหมาะสมกับสภาวะในปัจจุบัน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1. ในการวิจัยนี้จะศึกษาวัดพระพุทธศาสนาที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และอยู่ในความดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
2. ในการวิจัยนี้ จะทำการศึกษาวัดในพระพุทธศาสนาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยเน้นในเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส
3. ในการวิจัยนี้ จะทำการศึกษากระบวนการออกแบบและก่อสร้างวัด ในเรื่องของขั้นตอนการดำเนินโครงการออกแบบและก่อสร้าง หน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
4. การศึกษานี้จะทำการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับขอบเขตงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสถาปัตยกรรมและงานทางด้านการบริหารจัดการเท่านั้น

1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย

1. **การเก็บข้อมูลเบื้องต้น** การศึกษาหาข้อมูลเบื้องต้นที่จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานจากข้อมูลประเภทต่างๆเพื่อใช้เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์ ซึ่งประเด็นที่ต้องการศึกษา คือ

    1.1 การออกแบบและการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมประเภทวัด

    1.2 วิธีการบริหารและการจัดการโครงการ

    1.3 ลักษณะทางกายภาพของวัดในปัจจุบัน

    1.4 กระบวนการและขั้นตอนของการดำเนินงานสร้างวัดในปัจจุบัน

    1.5 ปัญหาที่เกิดขึ้นของกระบวนการและขั้นตอนของการดำเนินงานสร้างวัดในปัจจุบัน

    โดยลักษณะของข้อมูลที่ศึกษาจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

    1. <u>ข้อมูลทางด้านเอกสาร</u>

        1.1 การศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ ตำราวิชาการภาษาไทย

        1.2 หนังสืออ้างอิง (Reference Books) ได้แก่ สารานุกรม นามานุกรม อักขรานุกรมต่างๆ ตลอดจนดรรชนีวารสาร บรรณานุกรมซึ่งเป็นที่รวบรวมชื่อหนังสือ วารสาร บทความ

        1.3 วิทยานิพนธ์ (Thesis) ได้แก่ รายงายวิจัยต่างๆที่จัดทำขึ้นเป็นส่วนประกอบการศึกษาตามห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ รวมทั้งในส่วนของวิทยานิพนธ์มหาวิยาลัยสงฆ์ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการทำวิจับในครั้งนี้

        1.4 เอกสารอื่นๆ เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ เอกสารทางราชการ เป็นต้น

    2. <u>ข้อมูลจากการสัมภาษณ์</u>

        <u>ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง</u>

        ประชากรเป็นผู้ที่ความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในกระบวนการออกแบบและก่อสร้างวัด

        กลุ่มตัวอย่าง จะเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 4 กลุ่มคือ

        2.1 นักวิชาการและผู้มีความรู้ประสบการณ์ทางด้านสถาปัตยกรรมไทยประเภทวัด

- กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในกระบวนการออกแบบและก่อสร้างวัด
- เจ้าอาวาส,พระสงฆ์
- สถาปนิกและวิศวกรผู้ออกแบบ
- วิศวกร ผู้ควบคุมงานและผู้รับเหมาก่อสร้าง
- ช่างฝีมือและช่างท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่
- อาจารย์จากสถาบันการศึกษา

2.2 นักวิชาการศาสนา-พระสงฆ์-เจ้าอาวาส

2.3 หน่วยงานราชการ

- บุคคลากรในหน่วยงาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- บุคคลากรในหน่วยงาน กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

2.4 ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการบริหารจัดการ

- ผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ทางด้านงานสถาปัตยกรรมไทย ประเภทวัด
- ผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ทางด้านการบริหารจัดการโครงการ
- ผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ทางด้านกฎหมายอาคาร

2. **การจัดลำดับของข้อมูล** สรุปและรวบรวมเอกสารที่ได้จากการศึกษา และผลจากการสัมภาษณ์ในเบื้องต้น วิเคราะห์เพื่อรวบรวมประเด็นและความคิดเห็นในการลดและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับเบื้องต้น และจัดทำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามโดยละเอียดเพื่อศึกษาถึงแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาโดยละเอียด
3. **เก็บข้อมูลขั้นสุดท้าย** ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์มาจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ศึกษาประเมินผลจากข้อมูลทั้งหมด ด้วยการเปรียบเทียบ อ้างอิงอย่างเป็นเหตุและผล โดยอาศัยบทความ เอกสารทางวิชาการ และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้อง
5. **การสรุปผล** การอภิปรายประเด็นของผลในขั้นสุดท้ายจากการวิเคราะห์และการศึกษา
6. **การเสนอแนะ** เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการโครงการการออกแบบและก่อสร้างวัดที่เหมาะสมกับสภาวะในปัจจุบัน

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<u>เครื่องมือที่ใช้</u>

- ใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างในการสัมภาษณ์ สถาปนิก วิศวกร นักวิชาการหรือพนักงานของรัฐในหน่วยงานที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัด
- กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียงและเทปบันทึกเสียง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อทราบถึงสถานภาพและบทบาทของวัดพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน
2. เพื่อทราบถึงกระบวนการและขั้นตอนการออกแบบและก่อสร้างวัดใหม่ในปัจจุบัน
3. เพื่อทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการและขั้นตอนการออกแบบและก่อสร้างวัดใหม่ในปัจจุบัน
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางลดและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
5. เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการโครงการสร้างวัดให้เหมาะสมกับสภาวการณ์ในปัจจุบัน

1.6 คำจำกัดความและศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา[1]

หมายถึง ถาวรสถานที่สร้างขึ้นโดยมีลักษณะที่เป็นทั้งอาคาร ประเภทต่างๆ และปูชนียสถานแบบต่างๆ สร้างขึ้นเป็นองค์ประกอบร่วมด้วยกัน เป็นเอกภาพบนพื้นที่ซึ่งกำหนดให้เป็นศาสนาจักร หรือเขตกำหนดให้เป็นวิสุงคามสีมา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะได้ใช้อาคารสถานและปูชนียสถานเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ทางพระพุทธศาสนาโดยตรง

วัด[2] หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพะภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย

เสนาสนะ หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างทางพุทธศาสนาเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

รูปแบบสถาปัตยกรรม

หมายถึง ลักษณะรูปทรง สัดส่วน โครงสร้าง รวมถึงการประดับแต่งของอาคาร

---

[1] เฉลิม รัตทัศนีย, <u>วิวัฒนาการสถาปัตยกรรมไทยพุทธศาสนา</u>. (กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539)

[2] ราชบัณฑิตยสถาน. พลนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 747.